

Проф. Др Хамид Алибашић
Економски факултет у Брчком

УВОД У ГЕНЕЗУ КЕЈНЗОВЕ АНАЛИЗЕ ПРИНЦИПА МУЛТИПЛИКАТОРА

Резиме

У раду је објашена генеза Кејнзове анализе принципа мултипликатора. Најприје се објашњавају први покушаји анализе овог феномена, који су настали још у периоду Велике свјетске економске кризе, а послите тога акценат се ставља на Кејнзово схватање мултипликатора. Анализирајући принципе мултипликатора, аутор настоји поближе одредити **мултипликатор инвестиција** и дефинише га као бројчани коефицијент који показује колико ће се пута повећати или смањити национални доходак, са сваким повећањем или смањењем инвестиција.

Објашњавајући појмовно одређење мултипликатора инвестиција, аутор константује да је енглески економиста **Р. Ф. Кахн 1931. Године** први примјенио појам мултипликатора, са намјером да објасни неке проблеме организације друштвених радова у борби против кризе и незапослености.

С тим у вези је Р. Ф. Кахн утврдио да државни издаци за друштвене радове подстичу дјеловање **мултипликатора запослености** и то како примарне тако и секундарне и терцијарне запослености итд. Тако се, на овај начин, тврди он, врши мултипликација како куповне моћи становништва, тако и његове укупне запослености која је иницирана почетним издацима, тј. Трошењем.

У намјери да овај феномен потпуније проблематизира, Кејнз је даље развио анализу принципа мултипликатора.

Кључне ријечи; мултипликатор, економска криза, национални доходак, инвестиције, запосленост, незапосленост, становништво, издаци, трошење.

INTRODUCTION INTO GENESIS OF KEINS' ANALYSIS OF PRINCIPLE OF MULTIPLIERS

Abstract

The genesis of Keins' analysis on the principle of multipliers is explained in the work.

Firstly there are explanations of attempts to analyze this phenomenon which was created in **the** period of big economic crisis and after that an accent was put on **Keins'** concept of multipliers.

Analyzing the principles of multipliers, the author tries to define closer the **multiplier of** investment and defines it as a numeral coefficient (ratio) which shows how many times the national income will increase or decrease with every increase or decrease of investment.

Explaining the definition of multiplier investment, the author claims that: English **economist R. F. Kahn applied the** idea of multipliers first in 1933. with aim of explaining some problems of organisation of social works in fight against crisis and unemployment. With that in regard, R. F. Kahn claims that the states costs for social activities impel the activities of **multipliers of employment** as primary as well as secondary and tertiary employment, etc. So, in this way he claims the multiplication of buying power of the population is being performed as well as its total employment which is initiated by the initial expenses, meaning expenses, meaning expenditure.

With aim of actualization of this problem Keynes has developed the analysis of the principle of multipliers further.

Key words: multiplier, economic crisis, national income, investment, employment, unemployment, population, costs, expenditure.

1. УВОД

Феномени **принципа мултипликатора** почели су се тематизирати од стране неколицине економских теоретичара¹³ још у периоду свјетске економске кризе, која је трајала од 1929. До 1933. Године, са циљем да се пронађе одговарајућа средства економске политике за њено превазилажење, а посебно, да би се могла отклонити тадашња масовна незапосленост. Конкретније, непосредни циљ теорије принципа мултипликатора састојао се у томе да се оправда неопходност јачања државне интервенције у правцу предузимања што адекватнијих мјера економске политике за сузбијање тадашњих многобројних привредних проблема као што су: **повећање укупне запослености, повећање продуктивности рада, потрошње, штедње, инвестиција и сл.** С тим је у вези енглески економиста R. F. Kahn 1931. године први примјенио појам мултипликатора, са намјером да објасни неке проблеме организације друштвених радова у борби против кризе и незапослености.

Тако је R. F. Kahn тврдио да државни издаци за друштвене радове иницирају дејство мултипликатора запослености и то не само примарне запослености, него

¹³ Први економски писци који су у свом економском учењу проблематизирали овај феномен били су:

а) R.F.Kahn „**The relation of Home Investment to Unemployment**“ Economic Journal, Juni 1931.
б) John Maynard Keynes: „ **The General Theory of Employment, Interest and Money**“, 1936.
(Преведено код нас као: **Општа теорија запослености, камате и новца**, „Култура“, 1956.

и секундарне и терцијарне итд. У том случају се по његовом мишљењу, врши мултипликација како куповне моћи становништва, тако и његове укупне запослености, која је заправо изазвана почетним издацима, тј. трошењем.

У намјери да овај феномен потпуније проблематизира, Ј. М. Кејнз је даље развио теорију мултипликатора. Он је у својој књизи “**Општа теорија запослености, камате и новца**”, поред анализирања мултипликатора запослености, дао још једну нову категорију: **мултипликатор дохотка** или, како га он назива, - **мултипликатор инвестиција** који представља однос дохотка према порасту инвестиција. Из тога произилази закључак да је мултипликатор бројчани коефицијент који показује колико ће се пута повећати или смањити народни доходак, са сваким повећањем или смањењем инвестиција. Или, другим рјечима, мултипликатор представља број са којим треба помножити промјене у инвестицијама да би се добила новонастала промјена народног дохотка. Са те тачке гледишта, промјен висине дохотка сматрају се функцијом промјена висине инвестиција.

Кејнз је, анализирајући мултипликаторско дејство народног дохотка на основу промјена обима инвестиција, дошао до закључка, да се цјелокупно истраживање у овој области може повезати и са кретањем обима штедње у привреди једне земље. То је практично значило да се његова **анализа мултипликатора** везивала за промјене у а) инвестицијама, и б) у штедњи. Поред ових категорија, Кејнз у своју анализу уводи и потрошњу, склоност потрошњи и граничну склоност штедњи.¹⁴

¹⁴ У основи категорија склоности потрошњи и склоности штедњи лежи подјела дохотка на потрошњу и штедњу. Потрошња и штедња су, дакле два намјенска дијела индивидуалних доходака, и оне су као и гранична склоност потрошњи и гранична склоност штедњи комплементарне величине. Међутим, склоност потрошњи и склоност штедњи показују, у ствари, само релативни однос потрошње, односно штедње према дохотку, тј. Показују колико дио дохотка ид ена потрошњу и колико се издваја за штедњу. За разлику од тога гранична склоност потрошњи, односно гранична склоност штедњи показује износ додајне потрошње, односно додајне штедње, која настаје као резултат додајне јединице дохотка. Пишући о томе Џ.М. Кејнз, између осталог, тврди да се „основни психолошки закон, на који се унапред с великим поуздањем можемо ослонити, и то како на основу исцрпних чињеница из искуства, састоји се у томе да су

2. КЕЈНЗОВО СХВАТАЊЕ ДЈЕЛОВАЊА ПРИНЦИПА МУЛТИПЛИКАТОРА

У оквиру претходног излагања констатовали смо да је анализу принципа мултипликатора развио Кејнз на основу идеје познатог енглеског економисте Кахна. Међутим, у вези с Кејнзовом теоријом мултипликатора проф. Др Ј. Робинсон тврди како је Кејнз, користећи Канову идеју у потпуности одбацио научни допринос Марксове економске теорије. У групи Кејнзових сљедбеника који су у Кембриџу 1931. Године расправљали о проблемима Велике економске кризе 1929-1933. Године и о деформацијама економске теорије, Кахн је, по ријечима Ј.Робинсона развио **теорију мултипликатора инвестивија**, при чему је пратио промјене у инвестицијама и у потрошњи. Према мишљењу познатог енглеског економисте Ј. Робинсон, Кахн је анализирајући проблеме мултипликатора инвестиција прошао и упознао Марксову анализу. Исто тако, Кахн је, уводећи у економску анализу појам мултипликатора, разматрао мултипликатор запослености, као ефикасан и актуелан инструментариј у борби против незапослености, која је била проузрокована Великом економском кризом.¹⁵

Кејнз је на основу Канове идеје мултипликатора развио своју теорију мултипликатора, заснивајући је на анализи потрошње и штедње, односно штедње и инвестиција, које се сматрају детерминантама националног дохотка. Тако, по Кејнзовом мишљењу, потрошња и штедња, односно склоност потрошњи и склоност штедњи у привреди једне земље одређују карактер расподеле дохотка.

2.1 КЕЈНЗОВ МУЛТИПЛИКАТОР И ГРАНИЧНА СКЛОНОСТ ПОТРОШЊИ

Дјеловање мултипликаторског принципа уско је повезано са граничном

људи по правилу и у просеку склони да повећају потрошњу с повећањем дохотка али не за онолико, за колико се повећава њихов доходак. (Ј.М. Кеснес : **Општа теорија запослености, камате и новца**“, Београд, 1956. Стр. 143.)

¹⁵ О томе види: J.Robinson, „**After Keynes**“ Blackwell, 1973. I J.Robinson; „**Problems of Economic Dynamics and Planning**“ Варшава, 1964. Стр. 138.

склоношћу потрошњи, односно граничном склоношћу штедњи. Зависност мултипликатора од граничне склоности потрошњи **кејнзијанци** формулишу на слиједећи начин: “ Када је процес инвестирања, јавног или приватног сектора завршен”, пише С.Е.Харис, “ састоји се проблем у томе, за колико ће порести доходак. То зависи од пропорција у којима се добијени доходак троши за потрошна добра. Уколико су издаци за потрошњу виши, уколико је дејство јаче, за сваки долар утрошен за ту сврху расте у одговарајућој мјери доходак”.¹⁶

Осим тога, други представник кејзијанизма, А. Хансен међузависност мултипликатора и граничне склоности потрошњи објашњава овако: “ Тако ће секундарна (умножабајућа) дејства сваког пораста инвестиција варирати у складу са граничном склоношћу потрошњи.”¹⁷

Тако, на примјер ако је гранична склоност потрошњи $\frac{3}{4}$, тада је гранична склоност штедњи $\frac{1}{4}$. **Мултипликатор** у овом случају износи 4.¹⁸ Или другачије посматрано, ако повећање инвестиција, на примјер, од три милиона КМ доведе до повећања националног дохотка четири пута веће од првобитног повећања инвестиција. Ако посматрамо нестално повећање дохотка, које је проузроковано повећањем инвестиција, долазимо до закључка да је мултипликатор добијен једноставним дијелењем насталог повећања националног дохотка са примарним повећањем инвестиција. То значи да је мултипликатор у нашем примјеру, који износи четири, добијен дијелењем дванаест милиона КМ (укупно повећање

¹⁶ S.E.Harris, „ John Maynard Keynes, Economist and Policy Maker,“ S. New York, 1955, str 86.

¹⁷ A.H.Hansen, „ Ein Fuhrer zu Keynes oekonomischen Lehren“, Ring- Verlag stuttgart/Dusseldorf, 1959.

¹⁸ Мултипликатор је увијек једнак реципрочној вриједности граничне склоности штедњи. У симболима изражено, то изгледа овако:

$$M= 1: ГСШ.$$

Тако, на примјер, ако је гранична склоност потрошњи $\frac{3}{4}$, онда је гранична склоност штедњи $\frac{1}{4}$. Мултипликатор у овом случају износи 4, јер је реципрчна вриједност граничне склоности штедњи од $\frac{1}{4}$ четири (4).

националног дохотка) са три милиона КМ (примарно повећање инвестиција¹⁹).

Поред насталог повећања националног дохотка, које је проузроковано примарним повећањем инвестиција, долази и до повећања запослености. Ради потпунијег сагледавања дјеловања мултипликаторског принципа, наводимо слиједећи примјер. Ако неко предузеће уложи, рецимо, 90.000 КМ за изградњу неке производне хале, оно, купујући неопходан грађевински материјал (на примјер: циглу, дрво, цријеп и сл.) , даје – грубо говорећи – произвођачима тог материјала екстра новчани доходак од **90. 000 КМ**. Међутим, ако је њихова **гранична склоност потрошњи, на примјер $\frac{3}{4}$** , односно **гранична склоност штедњи $\frac{1}{4}$** , тј. (од сваке хиљаде одлази на потрошњу $\frac{3}{4}$ а на штедњу $\frac{1}{4}$), то значи да ће они потрошити **67. 500 КМ ($\frac{3}{4}$ од 90. 000 = 67.500)** на потрошачка добра. Надаље, произвођачи ових потрошачких добара имаће сада екстра новчани доходак од **67.500 КМ**. Ако је и њихова склоност потрошњи $\frac{3}{4}$, то значи да ће они потрошити **50 625 динара ($\frac{3}{4}$ од 67 500= 50625)** итд. На тај начин је првобитна инвестиција, тј. инвестициона потрошња **90.000** динара покренула

¹⁹ На основу података приказаних у нашем примјеру, извлачимо општу формулу за израчунавање мултипликатора, која изгледа овако:

$M = \text{дНД} : \text{дИ}$; или $M = \text{дНД} : (\text{дНД} - \text{дП})$; или $M = 1 : (1 - (\text{дП} : \text{дНД}))$ при чему је:

M = мутипликатор

дНД = пораст инвестиција

дИ = пораст инвестиција и

дП = пораст потрошње

Ако сада у формули примјенимо одговарајуће величине из нашег приказаног примјера, добијамо следеће:

$$M = 12000\ 000 : 3000\ 000 = 4; \text{ или } M = 1 : (1 - (9\ 000\ 000 : 12\ 000\ 000)) = 4$$

Осим тога, на основу презентираних података у нашем датом примјеру, пораст националног дохотка израчунавамо овако:

$$\text{НД} = 3\ 000\ 000 \times (1 : (1 - 0,75)) = 3\ 000\ 000 : 0,25 = 12\ 000\ 000$$

На бази израчунаног пораста националног дохотка, који у нашем примјеру износи 12.000. 000 динара, и повећаног обима инвестиција, које износе 3.000. 000 динара, закључујемо да је мултипликатор 4. Према томе, по Кејнзовој теорији, пораст дохотка добија се на основу висине пораста инвестиција помноженог мултипликатором. Ако то изразимо у симболима, добијамо општу формулу за израчунавање пораста националног дохотка:

$$\text{дНД} = \text{дИ} \times M; \text{ или } \text{дНД} = \text{дИ} \times (1 : (1 - (\text{дП} : \text{дНД}))); \text{ или } \text{дНД} = \text{дИ} \times (1 : (1 - \text{ГСП})).$$

читава ланац другостепене потрошње. Ако ту другостепену потрошњу саберемо, добијемо укупан износ, који у нашем примјеру износи: $90.000 + 67\ 500 + 50\ 625 + \dots = 359\ 999,61$ или $360\ 000$ КМ²⁰

На основу израчунате укупне секундарне потрошње можемо закључити, да је она већа за четири пута од првобитне инвестиционе потрошње. Или, другим ријечима, мултипликатор у овом случају износи четири. Надаље, то значи да је почетна инвестиција, која је у нашем примјеру износила $90\ 000$ КМ, довела до далеко већег повећања потрошње и инвестиција, националног дохотка и запослености, него што је било првобитно повећање инвестиционе потрошње.

С обзиром да смо у нашем наведеном примјеру пошли од претпоставке да се један дио додајног дохотка стално издваја за потрошњу, логично је било и очекивати да мултипликатор буде већи од јединице. Само у случају када би додајна потрошња била једнака нули, **мултипликатор би био једнак јединици.**

Ако посматрамо дјеловање принципа мултипликатора, можемо запазити да је мултипликатор већи уколико је гранична склоност потрошњи већа, и обрнуто: да је **мултипликатор мањи ако је гранична склоност потрошњи мања.** Осим тога, на основу Кејнзове анализе мултипликатора можемо закључити да је дјеловање принципа мултипликатора неограничено у оном случају када је гранична склоност потрошњи једнака јединици.

Полазећи од претпоставке да повећање инвестиција износи $90\ 000$ динара и да је гранична склоност потрошњи $\frac{3}{4}$, односно гранична склоност штедњи $\frac{1}{4}$, дејство мултипликатора посматрано кроз појединачне ефекте и укупне ефекте у реалном временском периоду, можемо изразити табеларно на слиједећи начин.²¹

²⁰ Поред наведеног **аритметичког метода** израчунавања укупне другостепене (секундарне) потрошње, може се употријевити и **алгебарски метод** израчунавања помоћу формуле бесконачне **геометријске прогресије.**

²¹ Поред наведених претпоставки у вези са дјеловањем мултипликатора, претпоставили смо да се у току сваког слиједећег дана обави најмање по једна трансакција између појединих предузећа.

Табела 1: Приказ дјеловања мултипликатора кроз појединачне и укупне ефекте²²

Ефекат	II	III	IV	V
Појединачни:	90 000	67 500	50 625	37 968,75
Укупни:	90 000	157 500	208 125	246 093,75
	VI	VII	VIII	IX
Појединачни:	28 476,56	21 357,42	16 018,06	12 013,54
Укупни:	274 570,31	295 927,73	311 945,80	323 959,35
	X	XI	XII	XIII
Појединачни:	9 010,16	6 757,62	5 068,21	3 801,6
Укупни:	332 969,51	339 727,13	344 795,35	348 596,51
	XIV	XV	XVI	XVII
Појединачни:	2 850,87	2 138,15	1 603,61	1 202,71
Укупни:	351 447,38	353 585,53	355 189,35	356 391,86
	XVIII	XIX	XX	XXI
Појединачни:	902,03	676,52	507,39	380,54
Укупни:	357 293,89	357 970,42	358 477,81	358 858,36
	XXII	XXIII	XXIV	XXV
Појединачни:	285,40	214,05	160,54	120,40
Укупни:	359 143,77	359 357,82	359 518,37	359 638,77
	XXVI	XXVII	XXVIII	XXIX
Појединачни:	90,30	67,72	50,79	38,09
Укупни:	359 729,08	359 796,81	359 847,60	359 885,70
	XXX	XXXI	XXXII	XXXIII
Појединачни:	28,57	21,42	16,07	12,05
Укупни:	359 914,28	159 905,71	359 951,78	359 963,83
	XXXIV	XXXV	XXXVI	XXXVII
Појединачни:	9,04	6,78	5,08	3,81
Укупни:	359 972,87	359 979,65	359 984,74	359 988,55
	XXXVIII	XXXIX	XL	XLI
Појединачни:	2,86	2,14	1,60	1,20
Укупни:	359 991,41	359 993,56	359 995,17	359 996,37

²² Римским бројевима у интервалу I – L, које смо приказали у табели 1, означили смо поједина предузећа, која се баве производњом материјалних добара и производних услуга.

	XLII	XLIII	XLIV	XLV
Појединачни:	0,90	0,67	0,50	0,38
Укупни:	359 997,28	359 997,96	359 998,47	359 998,85
	XLVI	XLVII	XLVIII	XLIX
Појединачни:	0,28	0,21	0,И	0,08
Укупни:	359 999J4	359 999,35	359 999,46	359 999,54
	L			
Појединачни:	0,06	итд.	итд.	итд.
Укупни:	359 999,61	итд.	итд.	итд.

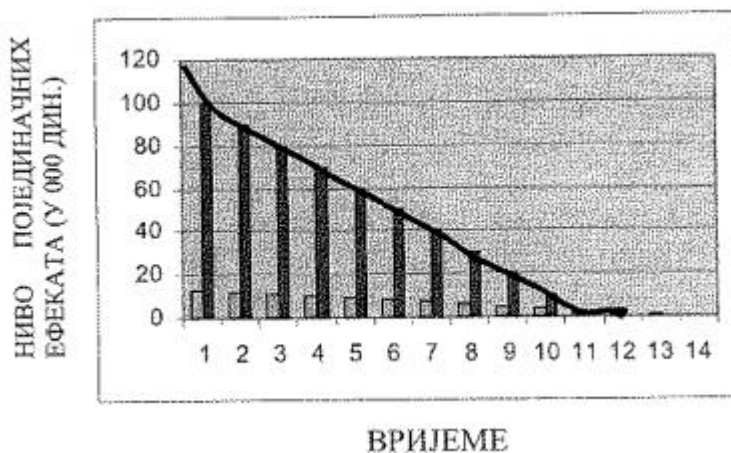
Ефекат иншицијалног трошења наставља се и даље, али је све мањи и мањи, што се серија више наставља. Исто тако, на основу приказаних података у табели 1, можемо закључити да додајно повећање дохотка произвођача L. износи 0,06, а од II доL имамо повећање дохотка за **359 999,61или** округло **360 000 КМ**. Ако бисмо серију наставили развијати даље, запазили бисмо да ће се сума додајних примања све више и више приближавати броју од **360 000 КМ**. То је, у ствари, граница повећања дохотка, изазваног додајним куповинама предузећа I, које су износиле **90 000 КМ**. Мултипликатор, који представља однос између повећања дохотка предузећа I и укупног пораста националног дохотка, износи у овом случају **4 (360 000 : 90 000 = 4)**.

Поред табеларног исказа дејства мултипликатора, њихово функ- ционисање можемо изразити и дијаграмски. Тако, на примјер, ако на хоризонталној оси обилежимо вријеме у оквиру којег ће, рецимо, сваког дана долазити најмање до једне промјене односно до сукцесивног повећања националног дохотка, а на вертикалној оси означимо појединачне, односио укупне ефекте, који су проузроковани дјеловањем почетног инвестиционог импулса, и ако повежемо одговарајуће тачке пресека добићемо криву поједначних, односио **укупних инвестиционих ефеката**²³

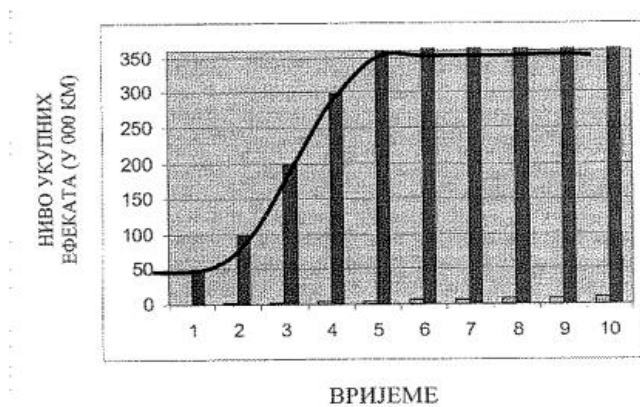
²³ Свака тачка на кривој појединачних, односно укупних инвестиционих ефеката, које смо приказали на дијаграмима 1 и 2 показује колико износе ти ефекти у оквиру сваког временског периода посматрања дејства принципа мултипликатора.

Према томе, ако узмемо поново наш први примјер, видјећемо да ће појединачни ефекат првог дана износити **90 000 КМ.** другог дана **67 500**, трећег дана **50 625** итд., док ће укупни ефекат дејства принципа мултипликатора првог дана бити **90 000**, другог дана **157 500**, трећег дана **208 125** итд. Овакво дејство принципа мултипликатора, посматрано у реалном временском периоду **кроз појединачне и укупне инвестиционе ефекте**, приказали смо на дијаграмима **1 и 2.**

Дијаграм 1: Дејство мултипликатора у реалном временском периоду посматрано кроз појединачне ефекте

Дијаграм 2: Дејство мултипликатора у реалном временском периоду посматрано кроз укупне ефекте

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На основу свега изнијетог може се закључити да **Кејнзова аиализа** принципа мултипликатора представља једно од значајнијих мјеста у **систему савремене грађанске економске теорије друштвене репродукције**. О актуелности Кејнзовог учења о мултипликаторјима показује и чињеница да је оно постало саставни дио предмета разматрања и у оквиру најновије **теорије економског раста**. Осим тога, Кејнзова теорија мултипликатора изучава се скоро на свим економским факултетима у нашој земљи, па и шире, на свјетским универзитетима.

Прихватајући став да се проблеми дјеловања принципа мултипликатора могу пратити како у **капиталстмчкој привреди**, тако и у **привредама транзиционих земаља**, полази се од чињенице да се значајнији мултипликаторски ефекти не могу произвести без добро организованог система **планирања инвестиција** у привреди било које земље. Наведена констатација постаје још аргументованија ако се зна да од интензитета, праваца и структуре инвестирања зависи кретање производње, запослености, народног дохотка и репродуктивна моћ привреде у цијелости.

Анализирајућк принципе мултипликатора, Ц. М. Кејнз је настојао поближе одредити појам **мудтипликатора иивестиција**.

Иако он у вези с порастом **народног дохотка, укупне занослености**, као и свих других **макроекономских агрегата**, посебно истиче **повећање инвестиција**, ипак данас постоје подијељена мишљења међу кејнзијанцима, поводом Кејнзове тезе, да се трошење инвестиција сматра извором мултипликативних ефеката народног дохотка, или су инвестиције само његов значајан фактор, које имају веома велики утицај на његову динамику и повећање. Према томе, **кејнзијанци деформишу стварни карактер односа између националног дохотка и инвестиција. Тако**, на примјер, једну од деформација реалних узрочних веза, по нашем мишљењу, представља покушај да се величина народног дохотка у некој датој години прикаже углавном: као функција иивестиција у претходној години, и ако је у стварности висина дохотка детерминисана укупним збиром инвестиција претходних година, помоћу којих је, преко мобилисане количине

друштвеног рада и његове продуктивности, створен народни доходак.

На крају посебно закључујемо, без обзира на изнијете поједине критике Кејнзове теорије дјеловања принципа мултипликатора, које долазе од стране како неких наших економиста, тако и свјетских професора економије, **да, по нашем мишљењу, ова проблематика представља значајан феномен и показатељ, резултата пословности цјелокупног система привређивања у привреди једне земље .²⁴**

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Алексавадар Перић: Негативни мултипликатор јавних расхода, Економски анали, год. XII, бр. 21 /1967.
2. Академик др Бранислав Шошкић: Економска мисао и економска политика, Савремена администрација, Београд. 1976.
3. Академик др Бранислав Шошкић: Економске доктрине, Развој и основе савремене економске мисли, треће измијњено издање, Савремена администрација, Београд, 1980.
4. Академик др Бранислав Шошкић: Принцип мултипликатора у савременој макроекономској анализи, Економски анали, год. VI, бр. 9/1960.
5. Боривоје Јовановић: Мултиплицирајући ефекат инвестиција на доходак, Вјесник југословенске инвестиционе банке, год, V, бр. 54 - 55, јун - јул 1961.
6. Даворин Крачун: Доб активизације инвестиција, докторска дисертација, Економски факултет у Загребу, Загреб, 1981.
7. Dydly Dillard: The economics of John M.Keynes,Prentice Hall, 1948.
8. Herbert Timm: Bermenkugen zum multiplikativen effect eines wascsenden ausgeglichenen budgets,Finanzarchiv,Band 18,Heft1/1957.
9. J.Robinson:After Keynes, Slackwell,1973.
10. J.Robinson: Problems of Economic Dynamics and Planning,Варшава,1964.
11. J.M.Keynes:The General Theory of Employment,Interest and Money,1936.(Преведено је код нас као:Општа теорија запослености,камате и новца,Култура, Београд,1956.)

²⁴ Вриједно је овдје споменути да су се овом проблематиком посебно бавили, на примјер; проф. Др Лазар Пејић, академик др Бранислав Шошкић, проф. Др Миомир Јакшић, проф. Др Даворин Крачун и де. О томе видјети, рецимо, уџбеник: Економске доктрине, који је написао академик др Бранислав Шошкић и др. Исто тако видјети уџбеник: „Diziela“, том 1-5, Варшава, 1979.године, који је написао Михаил Калецки и др.

12. J.M.Keynes:Allgemeine Theorie der Beschäftigung,des Zinses und des Geldes,Ver.Duncker Und Humblot.Munchen,1936.
13. Jean Ullmo:Une extension de la theorie du multiplicateur,Appliquee,Tome II,Но 2,Avril-juin 1949.
14. Др Лазар Пејић: Границе дејства мултипликатора запослености, Економска мисао, год, XV, бр. 2, јуни 1982.
15. Др Лазар Пејић: Увод у макроекономску анализу Просвјетни преглед, Београд, 1983.
16. Mihail Kalecki:Theory of Economic Dynamics,1954.
17. Mihail Kalecki:Dziela,том 1-5,Варшава,1979.
18. Mihail Kalecki:Studies in Economic Dynamics I Dziela,I и II том,1979.
19. R.F.Kahn:The relation of Home Investment to Unemployment,Economic,Journal,јуни,1931.
20. Thomas Wilson:The regional multiplier-A.Critigu,Oxford Economic Papers,Vol.20,No3,Новембар 1968.